

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2:347.513

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.9>

ПАНЧЕНКО О.І.

**НАЦІОНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ
КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРАЦІВНИКАМ:
ДОСВІД ФРАНЦІЇ, НІМЕЧЧИНИ ТА ІСПАНІЇ**

**NATIONAL APPROACHES TO DETERMINING THE AMOUNT
OF COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE TO EMPLOYEES:
THE EXPERIENCE OF FRANCE, GERMANY, AND SPAIN**

Питання визначення розміру відшкодування моральної шкоди і дотепер залишається одним із найбільш дискусійних. Це пов'язано з тим, що моральну шкоду не можна відшкодувати у повному обсязі, адже немає точних критеріїв майнового виразу фізичних та моральних страждань, душевного болю, хвилювання, переживання. Оскільки точне обчислення неможливе, розмір компенсації визначається судом на основі принципів розумності та справедливості. У той же час, система компенсації моральної шкоди у рамках трудових конфліктів у деяких країнах існує вже протягом десятиліть, що робить її вивчення надзвичайно важливим, особливо на етапі реформування трудового законодавства. Тож метою статті є дослідження особливостей вирішення цього питання у провідних зарубіжних країнах. У рамках дослідження ми проаналізували законодавчі та практичні підходи до обчислення відшкодування моральної шкоди у трудовому праві Франції, Німеччини та Іспанії. Дослідивши низку наукових праць з цього питання, ми прийшли до висновку, що при обчисленні відшкодування найбільш перспективним буде підхід, застосовуваний у деяких розвинутих європейських країнах. Так, нам дуже імпонує досвід Франції та Німеччини, де під час вирішення питання щодо розміру компенсації суддя послуговується відповідним висновком експерта. Медичні ж експерти використовують таблиці як для встановлення факту завдання як матеріальної, так і моральної шкоди. Ще більш регламентованим це питання є в іспанському правовій системі, де суди використовують Закон про трудові порушення та покарання (LISOS) в якості орієнтиру для встановлення розміру передбачуваної компенсації за моральні страждання. Зроблено висновок, що запровадження таких таблиць у сфері відшкодування моральної шкоди, зокрема працівникам, в Україні допомогло б подолати неоднорідність судової практики з цього питання, надати справедливую компенсацію потерпілим за їх страждання та повноцінно забезпечити реалізацію права на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення їх прав.

Ключові слова: моральна шкода, відшкодування, працівник, Франція, Німеччина, Іспанія.

The issue of determining the amount of compensation for moral damage remains one of the most controversial. This is because it cannot be fully compensated, as there are no precise criteria for quantifying physical and moral suffering, emotional pain, anxiety, and distress. Since precise calculation is impossible, the amount of compensation is determined by the court based on the principles of reasonableness and fairness. At the same time, the system of compensation for moral damage in labor disputes has existed in some countries for decades, which makes its study extremely important, especially at the

© ПАНЧЕНКО О.І. – кандидат юридичних наук, старший дослідник, головний спеціаліст відділу перспективного розвитку (Тренінговий центр прокурорів України) <https://orcid.org/0000-0003-4365-0495>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

stage of labor law reform. Therefore, the purpose of this article is to study the peculiarities of resolving this issue in leading foreign countries. As part of the research, we analyzed legislative and practical approaches to calculating compensation for moral damage in the labor laws of France, Germany, and Spain. After examining a number of scientific works on this issue, we came to the conclusion that the most promising approach to calculating compensation is the one used in some developed European countries. We are very impressed by the experience of France and Germany, where judges use the relevant expert opinion when deciding on the amount of compensation. Medical experts use tables to establish both material and moral damage. This issue is even more regulated in the Spanish legal system, where courts use the Law on Labor Infractions and Penalties (LISOS) as a guideline for determining the amount of compensation for moral harm. It has been concluded that the introduction of such tables in the field of compensation for moral damage, in particular to employees, in Ukraine would help to overcome the heterogeneity of judicial practice on this issue, provide fair compensation to victims for their suffering, and fully ensure the realization of the right to compensation for moral damage caused by the violation of their rights.

Key words: *moral damage, compensation, employee, France, Germany, Spain.*

Вступ. Питання визначення розміру відшкодування моральної шкоди і дотепер залишається одним із найбільш дискусійних. Це пов'язано з тим, що моральну шкоду не можна відшкодувати у повному обсязі, адже немає точних критеріїв майнового виразу фізичних та моральних страждань, душевного болю, хвилювання, переживання. Яким би не був розмір відшкодування, він ніколи не зможе повністю нівелювати тих негативних наслідків, які були завдані потерпілій особі внаслідок правопорушення, а лише певною мірою їх пом'якшити.

Основна складність при визначенні компенсації моральної шкоди полягає у відсутності прямого грошового еквівалента для душевних та фізичних страждань. Незважаючи на це, гроші виступають як універсальний засіб для вираження розміру шкоди, тому будь-яка сума є лише наближеною мірою, покликану відновити стан потерпілого.

Оскільки точне обчислення неможливе, розмір компенсації визначається судом на основі принципів розумності та справедливості. При цьому суд враховує низку об'єктивних та суб'єктивних критеріїв: характер правопорушення, глибину страждань, ступінь вини правопорушника, погіршення здібностей потерпілого та інші істотні обставини.

У той же час, система компенсації моральної шкоди у рамках трудових конфліктів у деяких країнах існує вже протягом десятиліть, що робить її вивчення надзвичайно важливим, особливо на етапі реформування трудового законодавства. Це особливо актуально з огляду на прагнення України до європейської інтеграції, особливо після набуття статусу кандидата на членство в ЄС [1, с. 273].

Постановка завдання. Тож метою статті є дослідження особливостей вирішення цього питання у провідних зарубіжних країнах. У рамках дослідження ми проаналізуємо законодавчі та практичні підходи до обчислення відшкодування моральної шкоди у трудовому праві Франції, Німеччини та Іспанії.

Результати дослідження. Дослідивши низку наукових праць з цього питання, ми прийшли до висновку, що при обчисленні відшкодування найбільш перспективним буде підхід, застосовуваний у деяких розвинутих європейських країнах. Так, нам дуже імпонує досвід Франції та Німеччини, де під час вирішення проблеми встановлення розміру компенсації суддя послуговується відповідним висновком експерта. Медичні ж експерти використовують таблиці як для встановлення факту завдання як матеріальної (*barèmes d'incapacité*), так і моральної шкоди (*échelles de préjudices moraux*).

Для оцінки останньої лікар-експерт розглядає у сукупності скарги потерпілого, усі його медичні документи (історію хвороби, довідки, виписки, призначення), психо-емоційні особливості, попередній життєвий досвід тощо та ставить за них «бали» відповідно до розробленої на основі прецедентного права шкали судової оцінки (*Barème d'évaluation médico-légale*). Наприклад, госпіталізація потерпілого для обстеження «вартує» 0,5 балів; психологічне лікування з використанням антидепресантів – 2,5 бала; лікування з госпіталізацією терміном від 1 до 2 місяців «коштує» 4 бали, а терміном до півроку – 5; багаторазове хірургічне втручання – 6 балів; повторні госпіталізації протягом декількох років з причин, що призводять до особливо тривалих або інтенсивних страждань, або ампутація – 7 балів [2].

Потім ці бали «конвертуються» у відповідну суму відповідно представлені шкали (MORNET framework), яка періодично оновлюється з огляду на інфляційні процеси та прецедентну практику. Наочно ця схема виглядає наступним чином (табл. 1):

Таблиця 1

Ступінь перенесених страждань	Розмір компенсації
1/7 (дуже легкий)	До 2000 євро
2/7 (легкий)	Від 2000 до 4000 євро
3/3 (помірний)	Від 4000 до 8000 євро
4/7 (середній)	Від 8 000 до 20 000 євро
5/7 (досить серйозний)	Від 20 000 до 35 000 євро
6/7 (серйозний)	Від 35 000 до 50 000 євро
7/7 (дуже серйозний)	Від 50 000 до 80 000 євро
Виятковий	80 000 євро і більше

Нагадаємо, що лише суддя здійснює остаточну оцінку моральних страждань потерпілого та присуджує відповідний розмір компенсації (на основі експертного висновку).

У Німеччині при визначенні розміру компенсації беруться до уваги такі критерії: форма вини правопорушника; період часу, протягом якого потерпілий відчував біль і страждання; термін перебування потерпілого на лікуванні; його індивідуальні особливості; майновий стан заподіювача шкоди. При цьому суддя (так само як і у Франції) послуговується висновком експерта, який був складений з використанням так званих «таблиць грошової оцінки болю» («Schmerzengeldtabellen»). Ці таблиці представляють собою рішення судів щодо відшкодування моральної шкоди за страждання, спричинені певним правопорушеннями (наприклад, ДТП, лікарською помилкою, цькуванням, нещасним випадком на виробництві, тілесними ушкодженнями, позбавленням волі, нападом домашньої тварини тощо) і відповідною грошовою оцінкою цих страждань. Приміром, таблиця компенсаційних виплат за булінг виглядає наступним чином [3] (табл. 2)

Таблиця 2

Травма	Компенсація за біль і страждання	Судове рішення
Систематичне приниження працівника (34 випадки протягом одного року)	17 500 євро	ArbG. Eisenach, 2005
Образа, відкликання замовлень, заборона на контакт з клієнтами, зниження зарплати роботодавцем	24 000 євро	LAG Hannover, 2005
Цькування збоку начальника з метою примусити до розірвання трудових відносин	30 000 євро	AG Cottbus, 2009
Цькування шляхом безпідставного відсторонення від виконання обов'язків і пониження в посаді працівника	53 000 євро	ArbG Leipzig, 2012

Відповідно, суддя співставляє обставини справи, яку він розглядає, з фактами, викладеними у подібних рішеннях, представлених у таблиці, й орієнтується на розмір компенсацій, які вже були виплачені постраждалим.

Зауважимо, що хоча використання цих таблиць не є обов'язковим, ними активно послуговуються судді, експерти, адвокати і страхові компанії. Крім того, у них не відображається індекс інфляції, а тому суди завжди враховують цей показник при винесенні більш пізніх рішень.

Ще більш регламентованим це питання є в іспанській правовій системі, де суди використовують Закон про трудові порушення та покарання (LISOS) в якості орієнтиру для встановлення розміру передбачуваної компенсації за моральні страждання. У LISOS трудові правопорушення, якими є дії або бездіяльність роботодавців, що суперечать правовим і нормативним

положенням колективних та індивідуальних трудових договорів з питань працевлаштування, професійної підготовки, виконання тимчасових робіт, соціально-трудової інтеграції та інших видів трудових правовідносин, класифікованих та санкціонованих відповідно до цього закону, об'єднані у групи залежно від норм, яких роботодавці не дотримуються. Ними є: порушення умов індивідуальних та колективних трудових договорів; порушення у сфері профілактики професійного ризику; порушення у сфері працевлаштування; порушення з питань тимчасового працевлаштування; порушення у сфері соціального забезпечення; порушення з питань отримання права на пільги; порушення у сфері страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; порушення, пов'язані з трудовою міграцією тощо [4].

Кожна із цих груп поділена, у свою чергу, на підгрупи з подальшою класифікацією правопорушень на легкі, середні, тяжкі та особливо тяжкі. Для кожного з них у Законі передбачена санкція у вигляді штрафу з мінімальним, середнім і максимальним значенням з урахуванням критеріїв, у ньому ж закріплених. Ними є: халатність та на вмисність з боку порушника, наявність шахрайства чи змови; ігнорування попередніх зауважень та вимог інспекторів; доходи компанії; кількість постраждалих працівників, завдана шкода або розмір шахрайства, тобто фактори, які можуть збільшити або зменшити суму штрафу. У разі порушення правил запобігання професійним ризикам застосовуються такі критерії як рівень небезпеки діяльності, що здійснюється, тяжкість завданої шкоди або шкоди, яка могла бути завдана через відсутність або нестачу необхідних запобіжних заходів, кількість постраждалих осіб тощо.

Відповідно до LISOS, у повідомленні про порушення, виданого органами інспекції з питань зайнятості та соціального захисту, повинні не лише описуватися факти, які до нього призвели, але й зазначатися його класифікація (як незначне, серйозне або дуже серйозне), ступінь його важкості та штраф, який за нього передбачений [4].

Оцінка штрафних санкцій входить до компетенції органів інспекції, які повинні здійснювати її відповідно до встановлених законом критеріїв. Після кваліфікації кожного правопорушення та здійснення його оцінки органи інспекції пропонують розмір штрафу, що підлягає стягненню, з урахуванням критеріїв, закріплених у Законі про трудові порушення та покарання.

Розмір відшкодування має бути обґрунтований суддею першої інстанції, і така оцінка може бути змінена лише шляхом оскарження або перегляду рішення судом касаційної інстанції, коли вона є надмірною, несправедливою, невідповідною або необґрунтованою.

У загальному вигляді таблиця розміру відшкодувань виглядає наступним чином (зауважимо, що з 01 жовтня 2021 року величина компенсації за будь-який вид правопорушення збільшилася на 20%; відповідні зміни були внесені Законом Іспанії 10/2021 від 09 липня 2021 року) [5] (табл. 3).

Таблиця 3

Вид і оцінка	Розмір компенсації відповідно до ст. 40 Закону про трудові правопорушення та покарання (LISOS)
Легке правопорушення, мінімальна оцінка	Від 70 до 150 євро
Легке правопорушення, середня оцінка	Від 151 до 370 євро
Легке правопорушення, максимальна оцінка	Від 371 до 750 євро
Тяжке правопорушення, мінімальна оцінка	Від 751 до 1,500 євро
Тяжке правопорушення, середня оцінка	Від 1,501 до 3,750 євро
Тяжке правопорушення, максимальна оцінка	Від 3,751 до 7,500 євро
Дуже тяжке правопорушення, мінімальна оцінка	Від 7,501 до 30,000 євро
Дуже тяжке правопорушення, середня оцінка	Від 30,001 до 120,005 євро
Дуже тяжке правопорушення, максимальна оцінка	Від 120,006 до 225,018 євро

Висновки. На нашу думку, запровадження таких таблиць у сфері відшкодування моральної шкоди, зокрема працівникам, в Україні допомогло б подолати неоднорідність судової практики з цього питання, надати справедливую компенсацію потерпілим за їх страждання та повноцінно забезпечити реалізацію права на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення їх прав.

Як правильно зауважує Р. Стефанчук, «наявність методики грошового відшкодування моральної шкоди однозначно краще, аніж її відсутність» [6]. Тому вважаємо, що запровадження механізму обрахунку моральної шкоди на законодавчому рівні допоможе значно полегшити роботу суддів, уніфікувати судову практику з цього питання та забезпечить можливість працівникам отримувати гідну компенсацію за перенесені страждання.

Список використаних джерел:

1. Panchenko, O., Yermakov, Yu., Sevruck, V., Pavlenko, S., & Oksin, V. (2024). International experience of compensation for moral damage in labour relations. *Social and Legal Studios*, 7(4), 272–280. <https://doi.org/10.32518/sals4.2024.272>
2. Association Hello Victimes (n.d.). L'indemnisation du préjudice moral : barème et calcul. URL: <https://www.hello-victimes.fr/l-aide-aux-victimes/comment-chiffrer-et-%C3%A9valuer-le-pr%C3%A9judice-moral/>
3. Julia Pillokat (2025). Schmerzensgeldtabelle 2025: So viel Geld steht Ihnen zu. URL: <https://www.advocado.de/ratgeber/schmerzensgeldrecht/einforderung/schmerzensgeldtabelle.html>
4. Royal Legislative Decree of Spain No. 2/2015 “Approving the revised text of the Workers’ Statute Law”. (2015, October). URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-11430>
5. Ayce labory tax (2021). Fines for infractions imposed by the Labour Inspectorate will increase by 20% from 1 October 2021. URL: <https://www.aycelaborytax.com/en/blog/fines-for-infractions-imposed-by-the-labour-inspectorate-will-increase-by-20-from-1-october-2021/>
6. Стефанчук Р. Методика компенсації моральної шкоди: Unus Passus ad Creationem. *Право України*. 2019. № 1. 237–255. 10.33498/louu-2019-01-237.